

СОЦІАЛЬНА РОБОТА В УМОВАХ КАТАСТРОФ ЯК НАПРЯМ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ (НА ПРИКЛАДІ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ)

Матеріали статті представляють результати дослідження такого напрямку у соціальній роботі як соціальна робота в умовах катастроф (ситуаціях лиха, надзвичайних ситуаціях), зокрема на прикладі Великої Британії.

Акцентовано, що такий напрям у міжнародній соціальній роботі – важливий для українських фахівців, які вимушені професійно реагувати на значні виклики, діяти в умовах надзвичайних ситуацій.

Аналіз науково-практичних джерел, зокрема представників соціальної роботи Великої Британії, дозволив узагальнити наступні тези: при визначенні практичних стратегій надання допомоги необхідно враховувати як локальний, так і глобальний контексти; спеціальні знання і досвід є важливими для соціальних працівників на місцевому, національному та міжнародному рівнях (Lena Dominelli; Margaret Alston, Tricia Hazeleger, Desley Hargreaves та інші); соціальні працівники сьогодні працюють у таких надзвичайних ситуаціях, як повені, посухи, похолодання, шторми, пожежі, зміни клімату, землетруси, виверження вулканів, урагани, пандемії, викиди хімічних речовин, збройні конфлікти, тероризм. Пов'язаними проблемами є проблеми міграції, біженців; актуальними поняттями є «травма», «психічні розлади», а також «стійкість» («resiliency»), «соціальні зв'язки», «відновлення».

Акцентовано на ролі соціальних працівників в ситуаціях катастроф, чия участь «виходить за рамки початкової кризи», є специфіка надання допомоги на різних етапах: при підготовці до надзвичайних ситуацій, під час катастрофи та в практичній діяльності після катастрофи. Важливими є питання забезпечення культурної інтеграції та справедливого та розумного доступу до послуг для всіх. З-поміж інших важливих аспектів, автори звертають увагу й на гендерні відмінності у реагуванні на надзвичайні ситуації.

Актуальними є різні концепції, включаючи вразливість, здатність до адаптації, соціальний капітал тощо. Важливим у контексті соціальної роботи в умовах надзвичайних ситуацій є підхід, орієнтований на сильні сторони клієнтів, який акцентує на стійкості (resiliency) та інші.

Ключові слова: міжнародна соціальна робота; соціальна робота в умовах катастроф; роль соціальних працівників у ситуаціях лиха, надзвичайних ситуаціях; соціальна робота у Великій Британії; Асоціація соціальних працівників Великої Британії (BASW).

В умовах російсько-української війни соціальна робота в Україні набула вкрай важливого значення, зважаючи на значні гуманітарні виклики, про які зокрема, зазначено у звітах міжнародних організацій (UNICEF, Humanitarian Situation Report No. 24) [8]. Зруйнована інфраструктура, внутрішня міграція та проблеми українських біженців, а також необхідність соціальної підтримки військових та їхніх сімей, соціальної реабілітації ветеранів війни – такі виклики в умовах широкомасштабної війни, що триває, зумовили відповідний інтерес на рівні теорії і практики соціальної роботи до актуального міжнародного досвіду швидкого реагування в умовах надзвичайних ситуацій [3].

Водночас, актуальною темою у публікаціях фахівців соціальної роботи європейських країн, зокрема Великої Британії, є *соціальна робота в умовах катастроф (social work in disasters; social work in disaster situations)*. Насправді події, що відбуваються сьогодні у світі, чинять вплив на громадян кожної країни. Відтак, різні суспільства є чутливими до негативних соціальних процесів, пов'язаних із пандеміями, стихійними лихами, військовими конфліктами та терактами. Теоретичні і практичні основи такого напрямку у міжнародній соціальній роботі та європейських країнах є актуальними для української соціальної роботи [9].

Метою статті є коротко представити результати аналізу такого напрямку соціальної роботи, як соціальна робота в умовах катастроф, зокрема, на прикладі соціальної роботи у Великій Британії.

Теоретичну основу дослідження становлять праці, присвячені різним аспектам міжнародної соціальної роботи українських (М. Лукашевич, Т. Семигіна, Ж. Петрочко та ін.) та зарубіжних науковців, які вивчали зокрема соціальну роботу в умовах катастроф, роль соціальних працівників у ситуаціях лиха (Lena Dominelli (2023); Lyn Romeo, Joe Hanley & Maris Stratulis (2023); Angie Bartoli, Maris Stratulis & Rebekah Pierre (2022)). У роботі використано також матеріали офіційних порталів міжнародних та національних організацій (Міжнародна федерація соціальних працівників (IFSW) [1]; Міжнародна асоціація соціальних працівників Великої Британії (BASW)).

Основними методами дослідження визначено: аналіз і синтез джерел із соціальної роботи в умовах катастроф (ситуаціях лиха, надзвичайних ситуацій), матеріалів офіційних порталів міжнародних організацій соціальної роботи; узагальнення і систематизація даних.

Результати аналізу актуальних досліджень у міжнародній соціальній роботі, а також у соціальній роботі Великої Британії засвідчили значну увагу дослідників до такого напрямку, як *соціальна робота в умовах катастроф*. Така зацікавленість зумовлена сучасними викликами як то пандемії, стихійні лиха, військові конфлікти, терористичні загрози тощо. Зокрема, автори публікації «Важлива роль соціальної роботи в ситуаціях катастроф» («*Social work's vital role in disaster situations*») [7] презентують безкоштовний онлайн-навчальний курс для соціальної роботи в умовах катастроф. Тренінг було розроблено разом із ключовими

партнерами Робочої групи BASW England Social Work in Disasters Working Group, включаючи соціальних працівників, які мають досвід роботи в умовах катастроф.

Angie Bartoli, Maris Stratulis та Rebekah Pierre у книзі «3 тіні» («*Out of the Shadows*») [5] акцентують на ролі британських соціальних працівників в ситуаціях катастроф, зазначають про те, що «їхня участь виходить за рамки початкової кризи, оскільки вплив катастроф має довгострокові наслідки, такі як переміщення, втрати, психологічні проблеми та почуття провини тих, хто пережив» [5]. Книга містить опис життєвих історій, людей, які пережили катастрофу, а також тези соціальних працівників та лідерів їхніх організацій, які брали безпосередню участь у наданні підтримки під час катастроф, їхні роздуми та обмін знаннями на майбутнє. Автори підкреслюють важливість відповідних знань і досвіду для соціальних працівників на місцевому, національному та міжнародному рівнях.

Цікавість викликає відгук читача книги «3 тіні» («*Out of the Shadows*»), студента соціальної роботи, який таким чином характеризує це видання і роль соціальних працівників: «Вона показує, що соціальні працівники мають навички вирішення проблем..., а також відданість соціальній справедливості, продовжуючи працювати з постраждалими ще довго після того, як пил вляжеться і інтерес ЗМІ згас...» [6].

Відома представниця британської соціальної роботи Lena Dominelli у книзі «Практика соціальної роботи під час лиха. Трансформаційна модель «зеленої» соціальної роботи для теорії, освіти та практики втручання під час стихійних лих» («*Social Work Practice During Times of Disaster*») [2] аналізує як саме лиха впливають на людей індивідуально та колективно в їхніх громадах, національних суспільствах, міжнародній сфері, «від домашнього до планетарного рівня»; презентує теорії, навички та досвід, необхідні для ефективного втручання в конкретні ситуації лиха. З-поміж конкретних прикладів надзвичайних ситуацій, з якими стикаються соціальні працівники у Великій Британії, авторка називає «повені, посухи, похолодання, шторми, штормові хвилі, пожежі, викиди хімічних речовин, тероризм і Covid-19» [2].

Lena Dominelli у своїй роботі спирається на знання з міжнародної сфери, щоб показати, як локальне та глобальне взаємопов'язані. Окремий розділ книги присвячено катастрофам (надзвичайним ситуаціям), які домінують в інших частинах світу (землетруси, виверження вулканів, урагани, збройні конфлікти і зміни клімату), але які впливають на Велику Британію, оскільки соціальні працівники виїжджають за кордон для надання гуманітарної допомоги, а також жертви таких катастроф шукають притулку у Великій Британії/мігрують до неї [2]. Важливі аспекти, які піднімаються в книзі, присвячено етичним дилемам, з якими стикаються соціальні працівники, особливо у випадках роботи з біженцями.

Автори посібника «Соціальна робота та катастрофи» («*Social Work and Disasters*»), Margaret Alston, Tricia Hazeleger, Desley Hargreaves [4], приділили увагу ролі соціальних працівників у роботі з надзвичайними ситуаціями, зокрема, на різних етапах: при підготовці до надзвичайних ситуацій, під час катастрофи та в практичній діяльності після катастрофи. У ньому йдеться про складність практики соціальної роботи, відзначається потреба соціальних працівників розуміти специфіку «травми» та ефективно реагувати. Автори обговорюють теорію та практику катастроф, виявляючи елементи практики на макро-, мезо- та мікрорівнях та на різних етапах катастрофи, а також чинники, які формують уразливість під час катастроф, і чинники, що зумовлюють можливість посттравматичного відновлення.

Автори представленого посібника розглядають різні концепції катастрофи та екологічної практики, описують важливі концепції, які формують цю сферу, включаючи вразливість, здатність до адаптації, соціальну стійкість, соціальний капітал і розширення можливостей [4]. У посібнику також приділено увагу питанням забезпечення рівності та справедливості між поколіннями, культурної інтеграції, демократичних процесів участі та справедливого та розумного доступу до послуг для всіх. З-поміж інших важливих аспектів, автори звертають увагу й на гендерні відмінності у реагуванні на надзвичайні ситуації; зазначають про те, що «Політики, програми та практики, які запроваджуються для боротьби зі стихійними лихами або для здійснення процесів реконструкції/відновлення, майже повсюдно є такими, що Elaine Enarson називає «вперто гендерно сліпими» («*stubbornly gender-blind*») [4].

Для соціальної сфери України в умовах війни актуальним є вивчення та упровадження досвіду міжнародної соціальної роботи в умовах надзвичайних ситуацій, а також національного досвіду європейських країн, зокрема Великої Британії. Аналіз представлених публікацій, зокрема на офіційному порталі Міжнародної асоціації соціальних працівників Великобританії (BASW), засвідчив значну увагу на рівні теорії і практики соціальної роботи до такого напрямку, як соціальна робота в умовах катастроф (ситуаціях лиха, надзвичайних ситуаціях).

У такому контексті британські дослідники, зокрема Lena Dominelli; Margaret Alston, Tricia Hazeleger, Desley Hargreaves та інші – акцентують на необхідності урахувувати як локальний, так і глобальний контексти; розглядають такі надзвичайні ситуації як: повені, посухи, похолодання, шторми, пожежі, зміни клімату, землетруси, виверження вулканів, урагани, пандемії, викиди хімічних речовин, збройні конфлікти, тероризм [2]. Пов'язаними проблемами є проблемами міграції, біженців; актуальними поняттями у такому контексті є «травма», «психічні розлади», а також «стійкість» («*resiliency*»), «соціальні зв'язки», «відновлення» [4].

Цікавість викликає дискусія у сфері реагування на стихійні лиха між тими, хто концептуалізує потреби після стихійного лиха в термінах «травми» та «психічні розлади», і тими, хто більше зосереджується на стійкості (*resiliency*), соціальному капіталі та відновленні під загальним терміном «психосоціального нарощування

потенціалу» («*psychosocial capacity building*») [4]. Варто зазначити про актуальність підходу, орієнтованого на сильні сторони клієнтів, який акцентує на стійкості (*resiliency*), – для української соціальної роботи, яка реагує на значні виклики та велику кількість надзвичайних ситуацій в умовах широкомасштабної війни.

Висновки. За результатами дослідження, викладеними у цій публікації, узагальнено, що такий напрям у соціальній роботі, як соціальна робота в умовах катастроф (*social work in disasters; social work in disaster situations*), є актуальним у міжнародній соціальній роботі, діяльності соціальних працівників на національному рівні. Відповідний напрям важливий для української соціальної роботи, фахівці соціальної сфери загалом, які вимушені професійно реагувати на значні виклики, надавати підтримку значній кількості громадян, діяти в умовах надзвичайних ситуацій.

Стислий аналіз науково-практичних джерел, зокрема представників соціальної роботи Великої Британії, дозволив узагальнити наступні тези, важливі у контексті проблеми:

– Теоретичні і практичні основи такого напрямку у міжнародній соціальній роботі та європейських країнах, як соціальна робота в умовах катастроф, – є актуальними для української соціальної роботи.

– У визначенні практичних стратегій необхідно урахувати як локальний, так і глобальний контексти; спеціальні знання і досвід є важливими для соціальних працівників на місцевому, національному та міжнародному рівнях (Lena Dominelli; Margaret Alston, Tricia Hazeleger, Desley Hargreaves та інші);

– Соціальні працівники сьогодні працюють і надають допомогу у таких надзвичайних ситуаціях, як повені, посухи, похолодання, шторми, пожежі, зміни клімату, землетруси, виверження вулканів, урагани, пандемії, викиди хімічних речовин, збройні конфлікти, тероризм [2]. Пов'язаними проблемами є проблеми міграції, біженців; актуальними поняттями у такому контексті є «травма», «психічні розлади», а також «стійкість» («*resiliency*»), «соціальні зв'язки», «відновлення» [4].

– Актуальними є різні концепції, які формують цю сферу, включаючи вразливість, здатність до адаптації, соціальну стійкість, соціальний капітал і розширення можливостей [4].

– Акцентовано на ролі британських соціальних працівників в ситуаціях катастроф, чия участь «виходить за рамки початкової кризи, оскільки вплив катастроф має довгострокові наслідки, такі як переміщення, втрати, психологічні проблеми та почуття провини тих, хто пережив» [5]; є специфіка надання допомоги на різних етапах: при підготовці до надзвичайних ситуацій, під час катастрофи та в практичній діяльності після катастрофи [4].

– Важливими є питання забезпечення рівності та справедливості, культурної інтеграції, демократичних процесів участі та справедливого та розумного доступу до послуг для всіх. З-поміж інших важливих аспектів, автори звертають увагу й на гендерні відмінності у реагуванні на надзвичайні ситуації.

– Актуальність у контексті соціальної роботи в умовах надзвичайних ситуацій підходу, орієнтованого на сильні сторони клієнтів, який акцентує на стійкості (*resiliency*) та інші.

Необхідно вказати на обмеження дослідження. Автор не претендує на повне висвітлення проблеми. Зокрема, окремого дослідження потребує сучасна практика соціальної роботи в умовах воєнних конфліктів на міжнародному і національному рівні тощо.

Отже, варто підкреслити, що в умовах російсько-української війни актуальним є звернення до досвіду міжнародної соціальної роботи, зокрема європейських країн. Такий напрям у соціальній роботі, як соціальна робота в умовах катастроф (ситуаціях лиха, надзвичайних ситуаціях) є актуальним для українських фахівців соціальної сфери. Водночас, досвід українських соціальних працівників в умовах воєнного часу є цінним ресурсом для міжнародної соціальної роботи.

Використана література:

1. International Federation of Social Workers (IFSW). URL : <https://www.ifsw.org/>
2. Lena Dominelli. Social Work Practice During Times of Disaster. A Transformative Green Social Work Model for Theory, Education and Practice in Disaster Interventions. 2023. URL : <https://www.routledge.com/Social-Work-Practice-During-Times-of-Disaster-A-Transformative-Green-Social/Dominelli/p/book/9780367616441>
3. Lytovchenko O. V., Lytovchenko O. V. Social work in the condition of war: European values, Ukrainian experience, international support. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. Збірник наукових праць / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. Спецвипуск. Том 2. Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2022. С. 17-22. URL : <https://doi.org/10.31392/NPU-nc-series5.2022.spec.2.03>*
4. Margaret Alston, Tricia Hazeleger, Desley Hargreaves. Social Work and Disasters. *A Handbook for Practice*. London, 2019. URL : <https://doi.org/10.4324/9781315109138>
5. Out of the Shadows. *The Role of Social Workers in Disasters*. Edited by Angie Bartoli, Maris Stratulis and Rebekah Pierre. 2022.
6. Out of the Shadows. Your Reviews on this book. URL : <https://www.criticalpublishing.com/out-of-the-shadows>
7. Social work's vital role in disaster situations. URL : <https://socialworkwithadults.blog.gov.uk/2023/09/05/social-works-vital-role-in-disaster-situations/>
8. UNICEF, Humanitarian Situation Report № 24. URL : <https://www.unicef.org/ukraine/documents/humanitarian-situation-report-december-2022>
9. Литовченко О. В. Актуальні проблеми у соціальній роботі з молоддю у Великобританії (за матеріалами BASW). *Зростаюча особистість у смислоціннісних обриси: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 23 листопада 2023 р.). Івано-Франківськ : «НАІР», 2023. С.139-141. URL : <https://ipv.org.ua/wp-content/uploads/2023/12/Zbirnyk-materialiv-konf.-23.11.2023.pdf>

References:

1. International Federation of Social Workers (IFSW). URL: <https://www.ifsw.org/>
2. Lena Dominelli. (2023) Social Work Practice During Times of Disaster. A Transformative Green Social Work Model for Theory, Education and Practice in Disaster Interventions. URL : <https://www.routledge.com/Social-Work-Practice-During-Times-of-Disaster-A-Transformative-Green-Social-Dominelli/p/book/9780367616441>
3. Lytovchenko O. V., Lytovchenko O. V. (2022) Social work in the condition of war: European values, Ukrainian experience, international support. *Naukovyy chasopys Natsional'noho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriya 5. Pedahohichni nauky: realiyi ta perspektyvy. Zbirnyk naukovykh prats' / Ministerstvo osvity i nauky Ukrayiny, Nats. ped. un-t imeni M. P. Drahomanova*. Special issue. Volume 2. Kyiv. P. 17-22. URL: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.spec.2.03>
4. Margaret Alston, Tricia Hazeleger, Desley Hargreaves (2019) Social Work and Disasters. *A Handbook for Practice*. London. URL: <https://doi.org/10.4324/9781315109138>
5. Out of the Shadows (2022) *The Role of Social Workers in Disasters*. Edited by Angie Bartoli, Maris Stratulis and Rebekah Pierre
6. Out of the Shadows. Your Reviews on this book. URL : <https://www.criticalpublishing.com/out-of-the-shadows>
7. Social work's vital role in disaster situations. URL : <https://socialworkwithadults.blog.gov.uk/2023/09/05/social-works-vital-role-in-disaster-situations/>
8. UNICEF, Humanitarian Situation Report № 24. URL : <https://www.unicef.org/ukraine/documents/humanitarian-situation-report-december-2022>
9. Lytovchenko O. V. (2023) Aktualni problemy u sotsialniy roboti z moloddyu u Velykobrytaniyi (za materialamy BASW). *Zrostayucha osobystist' u smyslotsinnisnykh obrysakh: materialy Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi*. [Current issues in youth social work in Great Britain (based on BASW). *Growing personality in meaningful outlines: materials of the International Scientific and Practical Conference.*]. (Kyiv, November 23, 2023). Ivano-Frankivsk S. 139-141. URL: <https://ipv.org.ua/wp-content/uploads/2023/12/Zbirnyk-materialiv-konf.-23.11.2023.pdf> [in Ukrainian]

O. Lytovchenko. Social Work in Disasters as an Aspect in Social Work (using the example of Great Britain)

The materials of the article present the results of the research on such an aspect of social work as social work in disasters (calamities, emergencies), particularly illustrated by the example of Great Britain.

It is emphasized that such an aspect in international social work is important for Ukrainian specialists who are compelled to professionally respond to significant challenges and operate in conditions of emergencies.

The analysis of scientific and practical sources, including works of social work practitioners in Great Britain, allowed to summarize the following theses: when determining practical strategies for providing support, it is necessary to consider both local and global contexts; specialized knowledge and experience are important for social workers at local, national, and international levels (Lena Dominelli; Margaret Alston, Tricia Hazeleger, Desley Hargreaves, and others); social workers today operate in such extraordinary situations as floods, droughts, cold spells, storms, fires, climate change, earthquakes, volcanic eruptions, hurricanes, pandemics, chemical spills, armed conflicts, terrorism. Related issues include migration problems, refugees; relevant concepts include 'trauma', 'mental disorders', as well as 'resilience', 'social connections', 'recovery'.

Emphasis is placed on the role of social workers in disaster situations, whose involvement 'extends beyond the initial crisis.' The specificity of providing assistance at different stages is highlighted: during preparedness for emergencies, during the disaster itself, and in practical activities post-disaster. Important issues include ensuring cultural integration and fair and equitable access to services for all. Among other important aspects, the authors also draw attention to gender differences in responding to emergency situations.

Various concepts are relevant, including vulnerability, adaptability, social capital, and so on. In the context of social work in emergency situations, an approach focused on clients' strengths is important, emphasizing resilience and others.

Key words: *international social work; social work in disasters; role of social workers in calamities, emergencies; social work in Great Britain; British Association of Social Workers (BASW).*